

Parapsychologie en theorie

Wie vraagt er om een witte kraai?

reactie op 'Telepathie en replicatie - De drogrede van de witte kraai', M. Derksen en D. Draaisma, 'De Psycholoog', p.261-265.

Dick Bierman & Rens Wezelman

In hun artikel *Telepathie en replicatie* stellen Derksen en Draaisma dat het meeste parapsychologische onderzoek uitvloeit in een... *vlakke delta van losse feiten en lastig te interpreteren bevindingen*. Ze besluiten hun verhaal met de conclusie dat *De aangewezen strategie voor parapsychologen lijkt te zijn om via conceptuele replicaties hun theoretisch netwerk te toetsen*. Hoewel we het eens zijn met deze conclusie, willen we toch reageren op de voorstelling van zaken die gegeven wordt van het vakgebied parapsychologie. Uit die voorstelling blijkt dat de auteurs de relevante literatuur niet of nauwelijks kennen en dit kan onbedoelde consequenties hebben voor het beeld van de parapsychologie als wetenschap.

Om te beginnen wordt reeds in de titel gesuggereerd dat er nu sprake is van slechts één witte kraai. De kraai staat in deze vergelijking voor een meta-analyse van *vele* experimenten van één experimenteel paradigma in de parapsychologie, het Ganzfeld-experiment, terwijl de kleur wit symbolisch is voor het feit dat de resultaten van deze analyse nauwelijks aan toeval kunnen worden toegeschreven. Eén incidentele waarneming van een witte kraai hoeft inderdaad voor de door de officiële wetenschap gesanctioneerde theorieën geen ernstige consequenties te hebben. Immers, het zou kunnen zijn dat deze kraai via de strooppot door de meel is gevlogen. Er zijn echter meer witte kraaien. Utts (Utts, 1991) presenteert in *Statistical Science* een overzicht van nog vier meta-analyses met betrekking tot vier verschillende experimentele parapsychologische paradigma's; al deze kraaien zijn wit tot oogverblindend wit. Het is dus niet door de toestand in de parapsychologie zelf, zoals Derksen en Draaisma wel suggereren, maar eerder door hun onbekendheid met deze literatuur dat sceptische psychologen hun oordelen kunnen baseren op een idee van de parapsychologische onderzoeksresultaten als een vlakke delta van (incidentele) losse feiten en waardoor zij in die oordelen telkens terugvallen op ad hoc argumenten.

Zo stellen ze bij herhaling dat er geen theoretische kaders voor de interpretatie van de gevonden witte kraaien zouden bestaan. Ze stellen zelfs dat *zowel parapsychologen als sceptici van mening [lijken] dat theorievorming moet wachten op een definitief existentiebewijs....* Dat deze hele voorstelling van zaken onjuist is, kan eenvoudig worden aangetoond.

Men neme bijvoorbeeld ter hand het juli-nummer van het respectabele tijdschrift *Physical Review A*. Daarin staat een artikel van de hand van H. Stapp (Stapp, 1994) waarin een theorie wordt voorgesteld om zogenaamde retroactieve psychokinese te verklaren. Maar al eerder

verschenen bijvoorbeeld in *Foundations of Physics* artikelen van H. Schmidt (Schmidt, 1978) en B. Josephson (Josephson et al, 1991) waarin theoretische kaders voor paranormale verschijnselen worden geschetst. In deel vijf van *Advances in Parapsychology* (Stokes, 1987) beslaat het hoofdstuk theorievorming meer dan 60 pagina's waarbij wel opgemerkt moet worden dat er nogal wat kaf onder het koren zit, maar de beschikbare theorieën zijn in ieder geval *expliciet* en niet, zoals door Derksen en Draaisma wordt gesuggereerd, *impliciet*. Het boek *The Iceland Papers* (ed. A. Puharich, 1979) is zelfs bijna geheel aan theorieën gewijd. Een belangrijk probleem bij deze fysisch georiënteerde theorieën is dat ze vooralsnog vooral proberen aan te geven hoe het huidige fysische formalisme gemodificeerd moet worden om deze verschijnselen in principe te kunnen opnemen. Toch worden er vanuit de theorievorming ook nieuwe experimenten geprobeerd en kwantitatieve predicties gedaan. Een exemplarisch voorbeeld hiervan vond plaats in het begin van de 70-er jaren en was gebaseerd op een quantummechanisch model voor het bewustzijn (Walker, 1970, 1975). De theorie voorspelde dat toevalssystemen 'met terugwerkende kracht' zouden moeten kunnen worden beïnvloed. In preciezere bewoordingen: dat toevalssystemen correlaties zouden kunnen vertonen met toekomstige mentale (intentionele) toestanden. Empirische bevestiging hiervan liet niet lang op zich wachten (zie voor een overzicht Schmidt en Stapp, 1993) en dit fenomeen op zich is de kern van een methode die Schmidt gebruikt om de witte kraaien op het buro van de sceptici te deponeren. Hij registreert een serie toevalsgebeurtenissen en zendt de chip waarop ze zijn opgeslagen naar een scepticus. Deze mag vervolgens, zonder te kijken naar wat er op de binnengekomen chip staat, zelf een doellijst samenstellen. De proefpersoon krijgt deze doelen en de opdracht de toevalsgebeurtenissen in de richting van de doeltoestand te beïnvloeden. Deze hele methode, met resultaten die voor Stapp aanleiding waren het quantumfysisch formalisme te wijzigen, was ondenkbaar geweest zonder de theoretische push die van het artikel van Walker was uitgegaan. Overigens wordt bij de methode Schmidt niet alleen een witte kraai geproduceerd maar worden er manipulaties in de waarnemingsgeschiedenis uitgevoerd die theoretisch relevant zouden moeten zijn. Dat de uitkomsten ook nog succesvol waren is eigenlijk niet zo belangrijk; *wat het laat zien is dat parapsychologen zeker bereid en in staat zijn theorieën te ontwikkelen en uit te testen.*

Naast de fysisch georiënteerde theorieën zijn er de meer psychologisch gearde theoretische kaders. Honorton (Honorton, 1993) laat zien hoe het Ganzfeld-onderzoek voortbouwde op aanwijzingen uit eerder onderzoek (inclusief onderzoek naar spontane gevallen en klinische observaties), waarin manifestaties van psi veelvuldig in verband worden gebracht met toestanden van veranderd bewustzijn (Honorton, 1977). Voor een beter begrip van die relatie postuleerde Honorton (Honorton, 1977) een descriptief ruis-reductie model; op basis daarvan werd specifiek de Ganzfeld-procedure ontwikkeld. Die procedure en de bevindingen daarmee kwamen dus niet zomaar uit de lucht vallen. Ganzfeld is een theoretisch onderbouwde techniek waarmee een repliceerbaar effect wordt geproduceerd - het is een techniek die werd ontwikkeld precies zoals Derksen en Draaisma zich voorstellen dat het zou moeten gebeuren.

Het siert Derksen en Draaisma niet dat ze een beroep doen op vage retorische insinuaties als (p.264) een parapsychologische *onwil om te theoretiseren* terwijl ze zich, gezien het bovenstaande, duidelijk onvoldoende op de hoogte hebben gesteld van de ontwikkelingen op het theoretisch vlak in de parapsychologie. Wat in de parapsychologie wel ontbreekt, maar dat geldt mutatis mutandis voor de hele psychologie, is een overkoepelende theorie.

Terug naar de bezwaren van Derksen en Draaisma tegen het naarstig speuren naar de witte kraai, d.i. repliceerbare psi-resultaten. Zij doen het voorkomen dat de keuze voor deze strategie voortkomt uit een verkeerd begrip van wetenschappelijke bewijsvoering. Het zijn echter niet in eerste instantie parapsychologen die kiezen voor het produceren van witte kraaien, het zijn juist de sceptici die er keer op keer om vragen. Bij de parapsychologen is het inmiddels algemeen duidelijk dat indien men theoretisch relevante interne effecten aantoot, de witte kraai als bijproduct vanzelf verschijnt. Maar de huidige scepticus, die niet zoals zijn Griekse voorganger aan alles twijfelt maar veeleer paranormale verschijnselen onmogelijk acht, vindt dat getheoretiseer volstrekt prematuur. Laat eerst maar eens een witte kraai zien, voordat je je gaat afvragen wat er in het beestje zit waardoor hij zo wit is. De vraag (p.264) naar het aantal confirmaties dat nodig is voor een existentiebewijs speelt geen rol meer binnen de paradigma's van de parapsychologie zelf. Het aantal confirmaties is de inzet van een geloofskwestie, een door sceptici aan de parapsychologie opgedrongen, externe strijd om formele erkenning, een eenzijdige aanval van de normale, sceptische 'netwerken' en 'constanten' tegen de parapsychologische bevindingen.

De teneur van het artikel is een beetje dat de parapsychologie verkeerd bezig is. Echter: deze stelling is, hoewel er altijd wel een paar mensen rondlopen die alleen maar geïnteresseerd zijn in een 'bewijs', in zijn algemeenheid volstrekt onjuist.

Als de parapsychologie wel wordt beoefend overeenkomstig de voorstellen van Derksen en Draaisma, dan vraagt u zich misschien af hoe het komt dat dit vakgebied zo op het oog slechts kleine vorderingen maakt. Om te beginnen moet men zich realiseren dat de totale arbeidsinspanning, die is geïnvesteerd in de afgelopen honderd jaar parapsychologie, overeenkomt met een hoeveelheid die de normale psychologie in twee maanden van 1994 verbruikt. Het is niet helemaal niks, maar het werpt wel licht op die zogenaamd trage voortgang. Daarnaast moet de parapsychologie werken in een ongewoon vijandige omgeving, ook dat is niet bevorderlijk voor de vooruitgang. In de hele wereld zijn de full time parapsychologen op de vingers van twee handen te tellen. Tot slot hebben de onderwerpen die de parapsychologie bestudeert direct te maken met het menselijk bewustzijn. Ze behoren daarmee tot de meest complexe en moeilijk bestudeerbare onderwerpen die men zich voor kan stellen, mede vanwege de ogenschijnlijke incompatibiliteit met de aanvaarde wetenschappelijke methoden met onderzoek.

Dat alles mag echter geen reden zijn om suggesties te doen als zou de parapsychologie verkeerd bezig zijn met als (wellicht onbedoeld) risico dat de onderzoeksinspanningen moeten worden opgegeven. Zoals James en later ook Heymans (nota bene de grondlegger van het instituut waar Derksen en Draaisma aan verbonden zijn) hebben ingezien, kunnen de eventuele implicaties van dit onderzoek voor ons wereldbeeld en ons begrip van het bewustzijn enorm zijn. Een kleine toename van middelen om verantwoord onderzoek te blijven doen, lijkt ons dan ook niet teveel gevraagd.

Abstract

In a recent article in *De Psycholoog*, Derksen and Draaisma criticize parapsychology for giving priority to the search for a definitive 'proof of existence' of psi phenomena over the development of explanatory theories. A study of the relevant literature shows this criticism to be unfounded. Theoretical frameworks in parapsychology range from Observational Theories based on quantum mechanics to frameworks developed specifically from cognitive psychological paradigms. Furthermore, theory driven research is taking place.

Literatuur

- Honorton, C. (1977). Psi and Internal Attention States: Information Retrieval in the Ganzfeld. In: B.Shapin & L.Coly (Eds.), *Psi and States of Awareness*. New York: Parapsychology Foundation Inc., pp.79-101.
- Honorton, C. (1993). Retoriek boven inhoud: De armzalige toestand van het skepticisme. In: Bierman et al (Eds.) *De toekomst van de Parapsychologie*, speciale uitgave van het Tijdschrift voor Parapsychologie, 1993-2/3, pp.85-109.
- Josephson, B. & Viras F. (1991). Use of Quantum non-locality by biological systems. *Foundations of Physics*, 21-2.
- Puharich, A. (Ed.) (1979). *The Iceland Papers*, Essentia Research Associates. Amherst, Wisconsin.
- Schmidt, H. (1978). Can effect precede its cause? *Foundations of Physics*, 8, pp.463-480.
- Stapp, H.P. (1994) Theoretical model of a purported empirical violation of the predictions of quantum theory. *Phys. Review A* , 50-1, pp.18-22.
- Stokes, D. (1987). Theoretical Parapsychology. In S. Krippner (Ed.), *Advances in Parapsychology* , Vol. 5, Jefferson NC: McFarland & Co, pp.77-190.
- Utts, J. (1991) Replication and meta-analysis in parapsychology. *Statistical Science*, 6, pp.363-386.
- Walker, E.H. (1970). The nature of consciousness. *Mathematical Biosciences* , 7, p.131.

Walker, E.H. (1975). Foundations of parapsychical and parapsychological phenomena. In:
Proc. Conf. Quantum Physics and Parapsychology (Geneva, Switzerland), New York:
Parapsychology Foundation.

Prof. dr. Dick Bierman

hoogleraar parapsychologie bijzondere leerstoel, Rijksuniversiteit Utrecht.

geslacht: mnl.

huisadres: Alexanderkade 1, 1018 CH Amsterdam, tel. 020-626-2764

werkadres: UvA, Roeterstraat 15 (k.606), 1018 WB, tel. 020-525-6727

Drs. Rens Wezelman

psycholoog en filosoof, verbonden aan het Parapsychologisch Instituut, Utrecht.

geslacht: mnl.

werkadres: Springweg 7, 3511 VH Utrecht, tel. 030-314-282